
مردم، انتخابات، مجلس
و حکومت استبدادی

از بزرگواران امام خمینی و فقیهان معاصر:
محمدتقی مصباح یزدی، مرتضی مطهری و سید محمد حسینی بهشتی

دکتر فرج محمدی زاده
ویراستار ادبی: موسی غیور، حسین بنوین

انتشارات آینده درخشان
با همکاری
انتشارات آیدین

سرشناسه	محمدقلی زاده، فرج
عنوان قراردادی	مردم، انتخابات، مجلس و حکومت استبداد یا نظر امام خمینی و فقیهان معاصر:
مشخصات نشر	محمد تقی مصباح یزدی، مرتضی مطهری و سید محمد حسینی بهشتی
مشخصات ظاهری	ق.م: آینده درخشان، ۱۳۹۶
شابک	۵۳۶ ص. جدول، نمودار.
وضعیت فهرست نویسی	۱-۸۴-۵۵۲۷-۶۰۰-۹۷۸
پادداشت	فیا
موضوع	کتابنامه: ص ۲۸۴-۲۷۷؛ همچنین به صورت تریز نویس
موضوع	خمینی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸-۱۲۷۹
موضوع	نظریه درباره دموکراسی. - نظریه درباره انتخابات. - نظریه درباره مجلس.
موضوع	مطهری، مرتضی، ۱۳۵۸-۱۲۹۹ - نظریه درباره دموکراسی. - نظریه درباره انتخابات. - نظریه درباره مجلس.
موضوع	مصباح، محمد تقی، ۱۳۱۳ - نظریه درباره دموکراسی. - نظریه درباره انتخابات. - نظریه درباره مجلس
موضوع	بهشتی، محمد، ۱۳۶۰-۱۳۰۷ - نظریه درباره دموکراسی. - نظریه درباره انتخابات. - نظریه درباره مجلس
رده بندی کنگره	۴۴۴ م ۳۰۳ DSP
رده بندی دیویی	۵/۰۸۴۲
شماره کتابشناسی ملی	۹۶۲۸۷۳

انتشارات آیدین درخشان

تبریز، خیابان شریعتی شمالی، نرسیده به سینما ۲۹ بهمن

تلفن: ۳۵۵۵۳۲۵۹ - فاکس: ۳۵۵۳۰۵۲۳ - ۰۴۱

Email: Aydin.publication @ Gmail.com

مردم، انتخابات، مجلس و حکومت استبدادی

دکتر فرج محمدقلی زاده

ناشر: انتشارات آیدین درخشان - تلفن: ۳۷۷۳۲۵۷۶-۰۲۵

✽ چاپ اول ۱۳۹۶ ✽ شمارگان ۱۰۰۰ نسخه ✽ قیمت ۲۰۰۰۰ تومان

✽ لیتوگرافی افرنک ✽ چاپ و صحافی: صحاف امین

۱-۸۴-۵۵۲۷-۶۰۰-۹۷۸

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
۱- بیان مسئله.....	۹
۲- اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۱۱
۳- سوال‌های تحقیق.....	۱۱
۴- سازمان و عناوین تحقیق.....	۱۲
۵- روش، منابع و پیشینه تحقیق.....	۱۴
۶- هدف یا نتیجه تحقیق.....	۱۵
۷- تقدیر و تشکر.....	۱۵
فصل اول: مفاهیم و کلیات.....	۱۷
مقدمه.....	۱۷
۱- مفهوم حاکمیت.....	۴۴
۲-۱ منشای حاکمیت.....	۴۵
۱- نظریات حاکمیت الهی.....	۴۵
الف- شکل انسان - خدایی.....	۴۵
ب- شکل رسالت.....	۴۶
ج- مشیت الهی.....	۴۶
۲- حاکمیت مردم.....	۴۷
الف- حاکمیت تقسیم شده.....	۴۷
ب- حاکمیت ملی.....	۴۸
۳- حاکمیت طبقه کارگر.....	۴۸

۵۱	۳-۱- حق حاکمیت در ایران
۵۱	۱-۳-۱- نظریه نصب
۵۴	۲-۳-۱- نظریه انتخاب
۵۸	۴-۱- انتخابات
۶۳	۵-۱- مجلس یا قوه مقننه
۶۵	۶-۱- اقسام حکومت‌ها
۶۵	- یک تنه‌الاری یا مونوکراسی
۶۶	- آریستوکراسی
۶۶	- الیگارشی
۶۶	- فئودالیت
۶۶	- جمهوری
۶۶	- تئوکراسی
۶۷	۷-۱- حکومت جمهوری
۶۹	۸-۱- حکومت استبدادی
۷۱	۱-۸-۱- عبدالرحمان کواکبی
۸۳	۲-۸-۱- محمد کاظم خراسانی
۹۲	۳-۸-۱- محمد حسین نائینی
۹۸	الف- دین و استبداد
۹۹	ب- عوامل بازدارنده
۱۰۵	۴-۸-۱- سید محمود طالقانی
۱۱۹	۵-۸-۱- سید روح الله موسوی خمینی (امام خمینی)
۱۳۰	۶-۸-۱- سید ابوالفضل موسوی زنجانی (۱۲۷۹-۱۳۸۱ ه.ش)
۱۳۵	فصل دوم: مردم، انتخابات، مجلس از نظر امام خمینی
۱۳۵	۱-۲- حق حاکمیت مردم
۱۴۷	۲-۲- آثار نظریه حاکمیت
۱۴۷	۱-۲-۲- شکل و ساختار حکومت
۱۴۹	۲-۲-۲- تفکیک یا تمرکز قوا

۱۵۷	۳-۲-۲- نظارت یا کنترل قدرت
۱۶۳	۴-۲-۲- مفهوم جمهوریت
۱۷۰	۳-۲- انتخابات
۱۷۴	۱-۳-۲- سازمان‌ها و مقامات دولتی
۱۷۷	۲-۳-۲- صاحبان قدرت و ثروت
۱۷۹	۳-۳-۲- عالمان دینی
۱۸۲	۴-۳-۲- نظامیان
۱۸۶	۴-۲- جایگاه مجلس
۱۹۳	فصل سوم: مردم، انتخابات، مجلس از نظر محمدتقی مصباح یزدی
۱۹۳	مقدمه
۱۹۹	۱-۳- حق حاکمیت مردم
۲۰۴	۲-۳- آثار نظریه حاکمیت
۲۰۴	۱-۲-۳- شکل و ساختار حکومت
۲۰۷	۲-۲-۳- تفکیک یا تمرکز حوا
۲۱۰	۳-۲-۳- نظارت یا کنترل قدرت
۲۱۷	۴-۲-۳- اعمال خشونت
۲۲۲	۵-۲-۳- مفهوم جمهوریت
۲۲۷	۳-۳- انتخابات
۲۳۰	۴-۳- مجلس
۲۳۵	۱-۴-۳- داوطلبان نمایندگی مجلس
۲۳۹	۲-۴-۳- قانونگذاری
۲۴۴	۳-۴-۳- نظارت
۲۵۱	فصل چهارم: مردم، انتخابات، مجلس از نظر مرتضی مطهری
۲۶۵	فصل پنجم: مردم، انتخابات، مجلس از نظر سید محمدحسین بهشتی
۲۷۱	انتخابات
۲۷۳	نظارت
۲۷۷	کتاب‌نامه

حدود دویست سال پیش، نزاع سنت و تجدد در ایران در گرفت. این نزاع، در عصر مشروطه به نهایت رسید؛ فقیهان عصر مشروطه در مواجهه با نزاع مذکور به دو گروه عمده تقسیم شدند؛ سر سلسله گروهی، آخوند محمدکاظم خراسانی و گروه دیگر شیخ فضل الله نوری بود. هر گروه مواضع خود را اعلام کردند که، به بخش‌هایی از آن مواضع اشاره خواهد شد. در این تحقیق با ارائه مستندات زیاد، مشخص شده که متأسفانه نزاع دویست ساله سنت و تجدد ممکن است رنگ عوض کرده باشد، اما خاتمه پیدا نکرده و هنوز با شدت تمام ادامه دارد. پر واضح است که تداوم این همه چالش و نزاع، خسارات مادی و معنوی زیادی بر مردم ایران تحمیل می‌کند.

در این تحقیق، تداوم جریان فکری تاریخی شیخ فضل الله نوری، آخوند خراسانی در مسایل بسیار مهم جامعه، از قبیل حق حاکمیت یا جایگاه و نقش مردم در تعیین نوع، شکل و ساختار حکومت و عزل و نصب حاکمان، انتخابات، جایگاه و نقش مجلس متشکل از نمایندگان منتخب مردم، حق نظارت مردم بر حکومت و حاکمان، اختیارات حاکمان و... در میان فقیهان به نیکی دیده می‌شود. انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی که، به تمام معنا انقلاب بود (دگرگونی‌های زیادی به وجود آورد) آثار و نتایج بسیار به همراه داشت. یکی از ثمرات آن، تاسیس نظام حکومتی جدید، تحت عنوان «نظام جمهوری اسلامی» بود. تلاش رهبران ارشد انقلاب این بوده که، این حکومت بخش‌هایی از میوه‌های فکری و تجربی بشر مدرن و آثار تجدد (جمهوریت) را با آموزه‌های دینی اسلام شیعی جمع نمایند.

این نوع حکومت اگر در تاریخ دنیا بی‌سابقه نباشد، به‌طور قطع و یقین در تاریخ اسلام مثل و ماندنی نداشته است. این موضوع ده‌ها سوال به همراه داشت/دارد، علاوه بر این سوالات و چالش‌ها، در شکل‌گیری و استمرار این نظام سیاسی جدید، تداوم و جریان نزاع تجدد و سنت نیز خود را نشان داد،

نزاع و چالش، در بین عالمان دینی و فقیهان مسلمان، در مواجهه با انقراض سلطنت قاجار و شروع و تداوم سلطنت پهلوی و همکاری یا عدم همکاری با آن حکومت نیز بروز و ظهور داشت.

همچنین این چالش در مخالفت و موافقت با نظام سلطنتی پهلوی و همراهی یا مخالفت با انقلاب و مبارزین هم به وضوح دیده می‌شود. این نزاع بعد از پیروزی انقلاب، در هنگام تدوین قانون اساسی و تأسیس نظام سیاسی جدید نیز به شدت نمایان بود. با آن‌که در تدوین قانون اساسی، اکثریت نمایندگان مجلس خبرگان قانون اساسی، اصل «ولایت فقیه» را به قانون اساسی وارد کردند، با این حال، تصویب اصول متعدد با معیريت حقوق مردم و مقید و محدود کردن اختیارات حاکمان، به نوعی بر غلبه جریان فکری آخوند خراسانی بر اندیشه سیاسی شیخ فضل‌الله نوری دلالت می‌کرد. از جمله در اصول ششم، هفتم، نهم، ۵۶، ۵۷، ۵۹، ۱۰۷، ۱۱۱ و بند ۳ اصل ۴۳ و فصل سوم (حقوق ملت)، فصل ششم (قوه مقننه)، فصل هفتم (شوراهای)، فصل نهم (قوه مجریه)، مبنی بر به رسمیت شناختن حق حاکمیت مردم، تحدید حدود اختیارات حاکمان، جزئیات مردم بر حکومت و حاکمان، مسئول و پاسخگو بودن حاکمان در برابر مردم، جایگاه رفیع مجلس، تشکیل از نمایندگان مردم، نقش مردم در اداره مناطق و شهرها و روستاها از طریق انتخاب اعضای شوراهای روستایی، بخش، شهر، شهرستان، استان و شورای عالی استان-ها، نقش مردم در انتخاب رئیس قوه مجریه، جایگاه رئیس جمهور در نظام سیاسی که پس از رهبری، عالی‌ترین مقام رسمی کشور و مسئول اجرای قانون اساسی شناخته شده بود، که همگی ناشی از به رسمیت شناخته شدن حق حاکمیت مردم و به تبع آن نشان‌دهنده نقش مردم در اداره کشور بود. (اصل ۱۱۳) و همچنین نقش مردم در تشکیل مجلس خبرگان رهبری. انتخاب رهبر از طریق نمایندگان مردم در مجلس خبرگان (اصل ۵ و ۱۰۷)... همگی بر غلبه نمودن جریان فکری تاریخی آخوند خراسانی بر جریان فکری تاریخی شیخ فضل‌الله نوری دلالت می‌کرد. با این حال در این دهه از زمان نیز، جریان فکری شیخ فضل‌الله نوری تسلیم نشد. به عبارت دیگر، در چنین موقعیت زمانی، نزاع دو نحله فکری به صلح و سازش منتهی نشد، بلکه همانند عصر انقلاب مشروطه، با آن‌که جریان فکری آخوند خراسانی بر جریان فکری مقابل غلبه پیدا کرده بود؛ اما جریان فکری مغلوب، تسلیم نشد، مبارزه کرد و از شکست، پیروزی ساخت. این پیروزی در به توپ بسته شدن مجلس و از بین بردن نهادهای برخاسته از انقلاب مشروطه به وضوح نمایان گردید. در جریان انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ نیز، این تجربه تکرار شد. یعنی در ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی و در تدوین قانون اساسی و تأسیس نظام حکومتی جدید و... غلبه با جریان فکری آخوند خراسانی با رهبری و مرجعیت امام خمینی به همراهی عالمان اثرگذاری مانند مرتضی مطهری، سید محمد حسینی بهشتی و غیره بود؛ اما با ترور ناجوانمردانه و زود هنگام این عالمان و فوت عالم و مجاهد کم‌نظیر، سید محمود طالقانی و بیماری امام خمینی و نمایان شدن مشکلات و اختلافات خانمان‌سوز پسا انقلاب، شروع ترورها و خشونت‌ها در سطح گسترده، خطر جنگ داخلی و تجزیه کشور و

گرفتاری ایران در جنگ ۸ ساله‌ای که با همراهی و همکاری دشمنان ایران و انقلاب، توسط صدام بر ایران تحمیل شد، گرفتاری خیلی از رهبران و انقلابیون در چالش‌های بزرگ اداره کشور و ده‌ها عامل دیگر، دست به دست هم داد تا به تدریج جریان فکری امام خمینی و شعارهای اصیل انقلاب، با حفظ ظواهر و نمادها، ... عقب‌نشینی کرده و جریان فکری مقابل روز به روز تقویت گردد. این روند با رحلت امام خمینی سرعت گرفت. در این تغییر و تحول تدریجی، ظهور و درخشش محمدتقی مصباح یزدی در دفاع، تقویت و ترویج جریان فکری تاریخی شیخ فضل‌الله نوری، موجب تقویت شدید این جریان فکری گردید. به‌طوری‌که به گفتمان غالب تبدیل شد و توسط نهادهای حکومتی به اجرا در آمد و جریان فکری مقابل را به حاشیه راند. این تحقیق در تلاش است تا بخشی از این تغییر و تحول را نشان دهد.

۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

در این تحقیق، به موضوع مورد نظر، از دیدگاه امام خمینی، مرتضی مطهری، سید محمدحسینی بهشتی و محمدتقی مصباح یزدی، به صورت تطبیقی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. نقش امام خمینی در سرنوشت مردم ایران، به‌عنوان فقیه، مرجع تقلید، رهبر انقلاب و مؤسس نظام جمهوری اسلامی، بر کسی پوشیده نیست. به‌طورکلی، نظرات فقهی، نوع رهبری، مدیریت وی و آثار و نتایج انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی، با مورد بررسی و مطالعه عالمان و اندیشمندان، موافقین و مخالفین قرار خواهد گرفت. کسانی که در خصوص تاریخ معاصر ایران آگاهی دارند یا در آینده در مورد انقلاب اسلامی ایران و این برهه از تاریخ ایران مطالعه خواهند کرد، نقش مرتضی مطهری و سید محمدحسینی بهشتی را به‌عنوان عالمان دینی و شاگردان و همراهان امام خمینی و رهبران ارشد انقلاب، در تداوم، پیروزی، تثبیت انقلاب و تاسیس نظام جدید، بسیار پررنگ و غیر قابل کتمان خواهند دید. همچنین نقش محمدتقی مصباح یزدی در سپهر فرهنگی و سیاسی ایران بر واضح است. این فقیه و فیلسوف، در احیای مجدد، تقویت و ترویج جریان فکری تاریخی شیخ فضل‌الله نوری و تبدیل آن به گفتمان غالب و حاکم در جامعه نقش بی‌بدیلی داشته و دارد. با این اوصاف، مطالعه و بررسی تطبیقی اندیشه‌های سیاسی این عالمان در امور مهم و بنیادی جامعه، مفید و راهگشا به نظر می‌رسد. تفاوت و تمایز اندیشه‌های سیاسی عالمان دینی را نشان می‌دهد و امکان سنجش قرابت و دوری این اندیشه‌ها با اندیشه‌های سایر اندیشمندان را فراهم می‌کند. به‌طور یقین، این موضوع به غنای فکری جامعه یاری می‌رساند.

۳- سوال‌های تحقیق

- آیا امام خمینی و شاگردان و همراهان ارشد وی مانند مرتضی مطهری و سید محمدحسینی بهشتی، قبل از پیروزی انقلاب، در اداره امور جامعه، تعیین نوع و شکل حکومت، عزل و نصب حاکمان،

مردم را صاحب حق می‌دانستند و برای مردم نقشی تعیین کننده قائل بودند یا آنان را مکلف، تابع و پیرو خود می‌خواستند؟

- آیا امام خمینی و عالمان دینی همراه وی (مطهری، بهشتی) در تعیین نوع و شکل حکومت، عزل و نصب رهبران و اختیارات حکومت و حاکمان تجربیات و یافته‌های بشر مدرن را نفی و طرد می‌کردند یا از آنها استقبال می‌نمودند و به‌کارگیری آنها را به مردم نوید می‌دادند؟

- آیا نزاعی که دویست سال پیش در ایران بین سنت و تجدد درگرفت، به صلح و سازش منتهی شده یا هنوز تدارک دارد؟

- آیا امام خمینی و همراهان ارشد وی (مطهری و بهشتی) در نزاع سنت و تجدد، جریان فکری تاریخی آخوند کراسانی را تداوم می‌بخشیدند یا جریان فکری تاریخی شیخ فضل‌الله نوری را ترویج و تحکیم می‌کردند؟

- آیا چنان‌که ادعا می‌شود به استی اندیشه‌های سیاسی محمدتقی مصباح یزدی با اندیشه‌های سیاسی امام خمینی هم پوشانی دارد و در جهت تبیین، ترویج و تفسیر اندیشه‌های امام خمینی است یا با اندیشه‌های امام خمینی اختلافی فاحش دارد و نوعی نفی و طرد کننده آن است؟

۴- سازمان و عناوین تحقیق

مطالب این کتاب مربوط به بخش اول یک پژوهش به حلی در حوزه حقوق اساسی و فقه سیاسی است که توسط نگارنده طی چندین سال تامل، تحقیق، مطالعه، تجربه و تدریس در دانشگاه آزاد اسلامی تبریز و دانشگاه شهید مدنی آذربایجان بوده که جلد اول آن به یاری خداوند متعال آماده چاپ شده است. جلد دوم آن، تحت عنوان «مفهوم مشروعیت سیاسی» و جلد سوم، عنوان «مردم و ولایت فقیه یا بررسی تطبیقی نظریه نصب و نظریه انتخاب در ولایت فقیه» می‌باشد که اگر زمانی بی‌نیاید، به تدریج به چاپ سپرده خواهند شد.

از عصر مشروطه تاکنون، در نزاع سنت و تجدد، سه موضوع بسیار مهم مردم یا حق حاکمیت آنان، انتخابات و مجلس یا قوه مقننه، جایگاه ویژه‌ای داشته‌اند. در این کتاب، سه موضوع مهم و بنیادی حقوق اساسی و فقه سیاسی از دیدگاه چهار مجتهد و اندیشمند معاصر به صورت تطبیقی مورد مطالعه قرار گرفته است. اول؛ مردم و نقش آنان در اداره جامعه یا به تعبیر دیگر «حق حاکمیت مردم»، دوم؛ «انتخابات» با فرض برگزاری صحیح و در عین حال با برخورداری از سیستم مناسب و کارا و سالم^۱ و سوم؛ «مجلس یا قوه مقننه» است با فرض متشکل بودن از نمایندگان واقعی مردم و برخورداری از

۱- تا به حال بهترین روش شناخته شده است که بشر برای تجلی و بروز حق حاکمیت خود به آن دست پیدا کرده است.

سیستم مناسب، کارا و سالم^۱. البته موضع هر اندیشمند یا عالم دینی در خصوص سه مقوله مهم مردم، انتخابات و مجلس (در اثبات یا نفی آنها) آثار زیادی در سایر امور حکومت و جامعه در پی خواهد داشت، که در این کتاب نیز به بخشی از آن آثار اشاره شده است. در میان سه موضوع موصوف، جایگاه و نقش مردم در اداره جامعه، حق حاکمیت یا حق تعیین سرنوشت مردم، از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است و پذیرش یا عدم پذیرش حق حاکمیت مردم، تاثیر زیادی در تمام زوایای جامعه و سرنوشت مردم دارد. حتی پذیرش یا عدم پذیرش حق تعیین سرنوشت جامعه برای مردم، در دو موضوع «انتخابات» و «مجلس» نیز به غایت اثرگذار است. این تاثیرات در سراسر این سطور به صورت روشن بیان شده است.

این کتاب شامل پیشگفتار، مقدمه و پنج فصل است. در فصل اول کتاب، به ناچار به بیان کلیات و تبیین برخی مفاهیم پرداخته‌ایم تا در فصل‌های بعدی با مخاطبین خود به ادبیات مشترک برسیم. فصل اول، در بیان اقسام حکومت‌ها و از همه بیشتر، حکومت جمهوری و «حکومت استبدادی» می‌باشد. به دلیل اهمیت بسیار زیاد موضوع آثار و نتایج زیانبار حکومت‌های استبدادی در سرنوشت ملت‌ها، بعد از بیان و شرح اختصاری مفهوم حکومت استبدادی و تبیین معنایی آن، حکومت استبدادی از دیدگاه پنج اندیشمند اثرگذار جهان اسلام و ایران؛ سید عبدالرحمان کواکبی، محمدکاظم خراسانی، محمدحسین نائینی، سید محمود طالقانی، سید روح‌الله خمینی (امام خمینی) و سید ابوالفضل موسوی زنجانی مورد بررسی قرار گرفته است.^۲ همه این اندیشمندان از عالمان بزرگ، نامدار و مجتهدین نواندیش و اثرگذار دینی بوده و سه نفر از این بزرگان - محمدکاظم خراسانی، محمدحسین نائینی، امام خمینی - از مراجع بزرگ تقلید شیعه بوده‌اند. موافقان و مخالفان اندیشه‌های این فقیهان، در عمق و وسعت دانش دینی و در اثرگذاری عمیق و ماندگار آنان در جهان اسلام و ایران اتفاق نظر دارند.

در بررسی حکومت استبدادی، به عوامل ایجاد و ماندگاری آن و نتایج زیانبار و نابود کننده آن تأکید شده و به رابطه حکومت استبدادی و دین بیشتر توجه شده است. در فصل‌های سوم، چهارم و پنجم این تحقیق اندیشه‌های سیاسی امام خمینی، محمدتقی مصباح یزدی، مرتضی مطهری و سیدمحمد حسینی بهشتی، در خصوص نقش مردم، انتخابات و مجلس یا قوه مقننه به صورت تطبیقی مورد بررسی قرار گرفته است. در حوزه‌هایی که مورد بررسی، مابین اندیشه‌های امام خمینی، مرتضی مطهری و

۱- بهترین روشی است که بشر تاکنون به آن دست پیدا کرده تا محل ظهور و تجلی خواست‌ها، آرمان‌های مردم، بیان نیازها و دردهای جامعه به منظور رفع مشکلات، تأمین نیازها و درمان تدریجی دردهای مردمان جامعه و چشم بینا و زبان گویای مردم باشد تا از انحراف قدرت و فساد حاکمان و صاحبان قدرت جلوگیری نماید و نگذارد منابع مادی و معنوی جامعه، استعدادها، آرزوها، آرمان‌ها، غارت یا نابود گردند.

۲- اسامی به تناسب زمانی حیات اندیشمندان مرتب شده است.

سید محمد حسینی بهشتی قربات زیادی دیده می‌شود؛ اما میان اندیشه‌های سیاسی این صاحب نظران با اندیشه‌های سیاسی محمدتقی مصباح یزدی تفاوت زیادی به چشم می‌خورد. این تمایز و جدایی به اندازه‌ای است که با هیچ توجیه و تفسیر یا اغماض نظر، قابلیت جمع شدن ندارد. اصلی‌ترین وظیفه این تحقیق، نشان دادن و نمایاندن این تمایز و جدایی است.

همان‌طور که نوشته شد، علاوه بر فصل اول این کتاب که به مفهوم شناسی و کلیات پرداخته، هر یک از فصل‌های بعدی به ارائه نظرات یکی از فقیهان مورد نظر اختصاص داده شده است. فصل دوم به ارائه نظرات امام خمینی، فصل سوم به ارائه نظرات محمدتقی مصباح یزدی، فصل چهارم به ارائه نظرات مرتضی مطهری و فصل پنجم به ارائه نظرات سید محمد حسینی بهشتی اختصاص پیدا کرده است. طبیعی است که مخاطب با ملاحظه نظرات مذکور، خود تفاوت‌ها و قربات‌ها را در خواهد یافت.

۵- روش، منابع و پیشینه تحقیق

این تحقیق، به صورت کتابخانه‌ای و از رویکرد توصیفی و تحلیلی انجام گرفته است. در این تحقیق، اهتمام ویژه بوده تا به صورت مستقیم به منابع دست اول مراجعه گردد. بنابراین برای تدوین و اتمام این تحقیق، سعی شده به اکثر آثار اندیشمندان مورد نظر اعم از آثار نوشتاری یا گفتاری که به صورت مکتوب درآمده، مراجعه گردد. با این حال از نتایج تحقیق نیز از این نیز استفاده شده است.

منبع اصلی مورد استفاده در خصوص اندیشه سیاسی امام، کتاب‌های «صحیفه نور» و «صحیفه امام» بوده که، هر کدام در ۲۲ جلد به چاپ رسیده است. نامه‌ها، نامه‌ها، مصاحبه‌ها، احکام، سخنرانی‌ها، پاسخ‌های امام به برخی استفتائات از شروع مبارزات امام خمینی در دهه ۱۳۴۰ تا تاریخ فوت ایشان، در این مجموعه‌ها گردآوری شده است. همچنین کتاب «کشف الاسرار» و کتاب «ولایت فقیه»، هر دو تألیف امام خمینی بوده که در این سطور از آنها استفاده شده است. در خصوص اندیشه‌های سیاسی امام خمینی ده‌ها مقاله، کتاب و پایان‌نامه تدوین و منتشر شده است. همه این آثار در تألیف، تمجید، تبیین و تفسیر اندیشه‌های امام خمینی بوده است. در مراجعه به این منابع هیچ مقاله یا کتاب در نقد و یا رد اندیشه‌های سیاسی امام خمینی مشاهده نشد.

در مورد اندیشه‌های سیاسی مرتضی مطهری و سید محمد حسینی بهشتی نیز، مقاله و کتاب زیاد نوشته شده است. در این تحقیق، علاوه بر مراجعه مستقیم به اکثر آثار مکتوب این عالمان، از منابع مذکور نیز استفاده شده است. رویکرد اصلی این منابع نیز تأیید و تبیین اندیشه‌ها بوده است. در خصوص اندیشه‌های سیاسی محمدتقی مصباح یزدی کتاب‌های زیادی در دسترس نبود ولی مقالات زیادی وجود داشت. از آثار نوشتاری و گفتاری مصباح یزدی، تا به حال بیش از ۹۰ جلد کتاب چاپ و منتشر شده و بعضی از کتاب‌های وی چندین نوبت تجدید چاپ شده و در دسترس مخاطبین و علاقه‌مندان وی قرار

گرفته است. اندیشه‌های سیاسی مصباح یزدی بیشتر از سه دانشمند دیگر، مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. اما تا به حال کل یا بخشی از اندیشه‌های سیاسی این عالمان به صورت تطبیقی مورد مطالعه و بررسی قرار نگرفته است. با این وصف به نظر می‌رسد این تحقیق، نخستین بار به این اقدام دست زده است. پر واضح است، وقتی نظر چند دانشمند در موضوع‌های مهمی مانند نقش و جایگاه مردم در اداره جامعه، انتخابات و جایگاه مجلس، اعتبار و اختیارات مجلس یا قوه مقننه در تنظیم و تدبیر امور جامعه و تحدید و تنظیم اختیار سایر قوا و سازمان‌ها و نهادها به صورت تطبیقی مورد بررسی قرار می‌گیرند و نظرات متفاوت در کنار هم می‌نشینند، تفاوت‌ها، ضعف و قوت یا استحکام و سستی اندیشه‌ها به وضوح دیده می‌شود. این در واقع نوعی نقد اندیشه‌های متفاوت هم تلقی خواهد شد. چرا که منظور از نقد هر اندیشه‌ای، ملاطفه تبیین ضعف و قوت یا استحکام و سستی همان اندیشه است.

۶- هدف یا نتیجه تحقیق

موضوع بسیار مهم و واجد اهمیت این بود / هست که مصباح یزدی، همراهان وی و در کل جریان فکری مربوط به مصباح یزدی، نه تنها خود را منتقد و مخالف جریان فکری امام خمینی ننمایند / نمی‌نامند، بلکه این جریان فکری را موافق، منسّر، مدافع و مروج جریان فکری امام خمینی معرفی می‌کنند. اصلی‌ترین رسالت این تحقیق و بهترین نتیجه آن، این است که روشن می‌کند، این ادعا با واقعیت مطابقت ندارد. بلکه اندیشه‌های سیاسی مصباح یزدی مخالف و نافی اندیشه سیاسی امام خمینی است و با هیچ تفسیر و توجیهی قابلیت جمع شدن با آن را ندارد. در مرحله دوم نشان می‌دهد که نزاع سنت و تجدد به قوت خود باقی است.

۷- تقدیر و تشکر

این اثر، حاصل سال‌ها مطالعه و تلاش مستمر بوده و در این تحقیق به جمع آوری نظرات عالمان به منابع زیادی مراجعه شده و این امر مستلزم صرف وقت زیاد و تحمل مشقات فراوان بود. اگر همکاری، همیاری و تحمل همسر بزرگوار و فرزندان عزیزم نبود، این تحقیق به ثمر نمی‌نشست. قدردان بزرگواری و سپاسگزار همسر و فرزندان عزیزم هستم بخاطر اوقاتی که مجبور به خلوت گزینی، مطالعه، یادداشت‌برداری، نوشتن، تصحیح و... در کنارشان نبودم و در سختی‌هایی که تنهایشان گذاشتم، همه و همه را با بزرگواری تحمل کرده و با این لطف و همراهی، تحقیق و محقق را مدیون خود کردند.

اگر زحمات همکار خوبم سرکار خانم هانیه نصرتی در تایپ و تغییرات چندباره این سطور به انضمام مشکلات ناشی از بدخطی، بدسلیقگی و وسواس بیش از حد اینجانب و همچنین دقت و ویرایش دوست ارجمند و فرهیخته‌ام جناب موسی غیور و همسر عزیزم سرکار خانم حسنیه نوین نبود، این

مجموعه به این شکل و شمایل در نمی‌آمد و کاستی‌های بیشتری دامنگیرش می‌شد. لازم است نهایت سپاس و تشکر خود را از این عزیزان اعلام دارم و بهترین‌ها را برایشان آرزو کنم.

همچنین قدردان اساتید بزرگواری هستم که از دامن علم و اخلاق‌شان بهره‌مند شده‌ام. مراتب سپاس و تشکر صمیمانه خود را از همه عزیزان و دوستان فرهیخته‌ام، همچنین از دانشجویان معزز دوره کارشناسی ارشد مطالعات زنان، ورودی سال ۱۳۹۴ که با ارائه نظرات عالمانه و ارزشمند خود بر بنده منت نهاده و برغتنای این اثر افزودند، ابراز و اعلام می‌دارم.

هرچند سعی شده تمام مراحل مطالعه و تدوین این تحقیق با دقت و امانت‌داری کامل طی گردد، با این وصف پیرامون این مجموعه با کاستی‌هایی مواجه است. این کاستی‌ها عوامل مختلفی دارد که از همه محترم بضاعت علمی اندک مؤلف و گستردگی مباحث، نوع و ماهیت مباحث و آمیختگی موضوعات مورد بحث با مسائل سیاسی روز جامعه بوده و افزایش ضریب کاستی‌ها را دامن زده است. از این رو، از همه صاحب نظران، اساتید گرامی و متخصصان این حوزه، استدعا دارم به دیده اغماض بر این سطور نگریسته و بنده را مشغول ایجاد و راهنمایی خویش قرار داده و نظرات و انتقادات خود را با مؤلف این سطور در میان گذارند. در نهایت خداوند را بر آغاز و انجام این اندک سپاس می‌گویم.

فرج محمد قلی‌زاده